

Grzegorz Białuński

"Erbhuldigungsakten des Herzogtums und Königsreichs Preussen", 3. Teil 1678 bis 1737, Geheimes Staatsarchiv Preussischer Kulturbesitz Etatsministerium Titel 87d Nr. 39 bis 55, hrsg. Hans Heinz Diehlmann, Hamburg 1992 : [recenzja]

Komunikaty Mazursko-Warmińskie nr 4, 470-471

1994

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

W rozdziale IV zamieszczony został wykaz alumnów seminarium duchownego w Braniewie z lat 1567—1774 bez podania źródła (s. 126). Podobnie w rozdziale V, w tabeli dotyczącej organizacji archidiecezji przed rokiem 1525 (s. 163).

Na s. 160 „kapitan w Braniewie” to burgrabia braniewski, a „konsul” to po polsku rajca, zaś „prokonsul” to burmistrz.

Na s. 171, omawiając tereny dołączone w 1528 r. do biskupstw sambijskiego i pomezańskiego, określił je autor jako „Natangię i Mazury”, z których to pojęć to drugie jest zbyt współczesne, by stosować je obok pojęć z pierwszej połowy XVI w.

Wymieniony na s. 225 w tekście lekarz — Tomasz Glodberger występuje w indeksie raz jako Goldberger, a raz jako Glodberger.

Na s. 240 powinno być Kniprode Winryk nie Winfryd.

Kolejne uwagi dotyczą zamieszczonego w aneksie (ss. 260—269) spisu wsi należących do poszczególnych kościołów parafialnych i filialnych. A oto niektóre miejscowości, które nie zostały przez autora rozwiązane: s. 260 Katzenhöfen — Kaczenhofen — odnotowana wśród dóbr miasta Braniewa w 1656 r., potem faktycznie nie notowana⁸; na s. 261 Mühlenheren to Mühlhoben — Muły; Krebsdorf — Krzyżewo⁹; Schonbuche — może Schönbruch — Dworzec; Lingenshofen — może Launenhofen — Łojewo; na s. 262 Abstych, Abstich — Łupsztych; Bergerwalde — Bergerwald to Miejska Wola; Karchaunen — Kaschaunen — Kaszuny; Grynheyde — Lejlawki Wielkie; Rabusen — Rawusen — Robuzy; na s. 263 Talbach to Bludyny; na s. 264 Maraunen to Maruny; Kierwinen to Kierwiny, Koblen — Kobelen — Kobiela; Kunitten to Konity; Bistein to Knipy; Gerten — Garten to Kokoszewo; Klakendorf — Troszkowo; na s. 265 Welkien — Wölken — Wilki; Worayden — Worajden — Wyrandy; Garschau — Garschen — Garzewo; na s. 266 Sechshuben — Trautzig to Track; Blankenberg — Gologóra; na s. 267 Katmedien — Kocibórz; Scheneberg — Schöneberg — Dąbrowa Wysoka.

Zastanawia też fakt, iż parafia Kiwity wraz z przynależnymi doń wsiami występuje w tymże zestawieniu dwukrotnie, raz na s. 264 i ponownie na ss. 268—269.

Danuta Bogdan

Erbhuldigungsakten des Herzogtums und Königsreichs Preussen, 3. Teil 1678 bis 1737. Geheimes Staatsarchiv Preussischer Kulturbesitz Etatsministerium Titel 87d Nr. 39 bis 55, hrsg. H. H. Diehlmann, Sonderschriften nr 45, Hamburg 1992, ss. 490.

Po dziesięcioletniej przerwie ukazała się kolejna część aktów hołdowniczych Prus Książęcych przygotowywanych przez Hansa Heinza Diehlmana. Tom ten obejmuje dane za lata 1678—1737. Pracę rozpoczyna krótkie wprowadzenie w sytuację państwa pruskiego (księstwa, potem królestwa) od zerwania z Polską w 1657 r. Ukazano w nim rozwój absolutyzmu w Prusach, skupiono przy tym uwagę na zmianę w relacji książę (król) — poddani pruscy. Na zakończenie wprowadzenia zamieszczono korespondencję Fryderyka Wilhelma do Augusta II z 1714 r. W następnej, głównej części pracy, zamieszczono kolejne dokumenty z Etatsministerium. Pracę kończy obszerny i wyczerpujący wykaz miejscowości i osób, niezbędny w tego rodzaju wydawnictwach.

Sam przekaz źródłowy zawiera sprawozdania i zestawienia osób z aktów przysięgi poddańczej i dziedzicznej dla księcia pruskiego, potem po 1701 r. króla. Przysięgę taką

⁸ Z. Guldón, J. Powierski, *Rewizja lanów warmińskich z 1615 roku*, Komunikaty Mazursko-Warmińskie, 1970, nr 2, s. 262.

⁹ Por. S. Kamińska, *Klasztory brygidek w Gdańsku, Elblągu i Lublinie. Założenie i uposażenie*, Gdańsk 1970, s. 137.

składała szlachta, wolni, wolni chełmińscy (kulmerzy), ponadto sołtysi, karczmarze oraz mieszczanie. Przysięgę składano według ustalonej reguły; za niewypełnienie tego obowiązku groziła grzywna pieniężna, a nawet konfiskata dóbr. Najpierw wyłaniano przedstawicieli (jakby delegację) składających hołd bezpośrednio władcy w Królewcu, np. ze starostwa ryńskiego w 1690 r. na akt hołdowniczy 26 maja w Królewcu mieli się stawić: ze szlachty Heinrich von Krösten, ponadto 19 wolnych i kulmerów oraz 9 sołtysów i karczmarzy; podobnie w 1714 r., kiedy bezpośrednio przed majestatem królewskim stawili się von Krösten i Reibiz (ze szlachty) oraz 18 wolnych, sołtysów i kulmerów. Pozostali składali hołd na miejscu, przysięgę odbierał w imieniu władcy starosta. Bywało, że termin przysięgi wyznaczano wielokrotnie, gdy z jakichś względów niektóre osoby nie mogły się stawić wcześniej na ten akt. Owego homagium wymagano po przyjęciu władzy przez nowego władcę; w omawianym tomie są to głównie przysięgi z lat 1690 i 1714.

Wydawca zachował układ zgodny ze źródłem, stąd pewne niespójności chronologiczne i terytorialne (utrudniające analizę źródeł). Wykazy zawierają na ogół pełne listy osób składających hołd z danego starostwa, najczęściej z określeniem miejscowości oraz pozycji społecznej. Z tego względu jest to źródło bardzo przydatne w badaniach osadniczych, ale też innych, np. zróżnicowania społecznego mieszkańców. Publikację tę trzeba ocenić jako przydatną i wypada oczekiwać kolejnych udanych tego typu przedruków źródłowych.

Grzegorz Białuński

Józef Włodarski, *Miasta warmińskie w latach 1655—1663*, Olsztyn 1993, Wyższa Szkoła Pedagogiczna ss. 115.

Wydawnictwo WSP w Olsztynie przekazało nam książkę wykładowcy tejże uczelni dr. Józefa Włodarskiego. Została ona poświęcona — jak wynika z tytułu — sytuacji miast warmińskich w latach 1655—1663. Powinna więc zawierać jakby dwa podokresy — czasy „potopu szwedzkiego” oraz pierwsze lata po zawarciu pokoju oliwskiego. W rzeczywistości praca składa się z trzech części. W pierwszej autor omówił położenie miast warmińskich przed drugą wojną północną. Posłużył się przy tym zasadniczo znaną już literaturą. Tylko w nielicznych przypadkach wiadomości uzupełnił danymi pochodzącymi ze źródeł. Tytuł drugiego rozdziału brzmi: „Gospodarka miast warmińskich podczas drugiej wojny północnej”. Autor opisał w nim kampanię Karola X Gustawa, sytuację Warmii pod okupacją szwedzką i brandenburską, układ welawsko—bydgoski i jego znaczenie dla Warmii oraz straty poniesione w ludziach i dobrach materialnych. Najkrótszy, ostatni rozdział poświęcono gospodarczej odbudowie miast warmińskich. Całość uzupełnia streszczenie w języku niemieckim, bibliografia i spis tabel.

Na uwagę zasługuje punkt drugi ze wstępu, w którym autor podejmuje próbę analizy dotychczasowego stanu badań. Niejasne są jednak informacje na temat „*Zeitschrift für die Geschichte und Altertumskunde Ermlands*”. Stwierdzenie, że „wydawanie tego periodyku zostało przerwane w 1943 r.” (s. 10) należało uzupełnić informacją o ukazywaniu się czasopisma ponownie od roku 1960 (t. 29). Autor cytuje nawet niektóre artykuły zamieszczone w tym czasie (przypis 36 na s. 12). Podobnie zastanawia fakt umieszczenia na początku charakterystyki źródeł relacji o stanie diecezji. W rzeczywistości nie zawierają one żadnych precyzyjniejszych danych na temat sytuacji Warmii w czasie i po drugiej wojnie północnej. Ponadto sprawozdanie bp. Wacława Leszczyńskiego z 1657 r. zostało dokładnie omówione przez J. Obląka¹. Należało więc rozpocząć omawianie źródeł od

¹ J. Obląk, *Życie kościelne na Warmii w świetle „Relatio status” biskupa Wacława Leszczyńskiego z roku 1657*, Roczniki Teologiczno-Kanoniczne 1959, t. 6, z. 3, ss. 5—31.